

APUNTS SOBRE LA CONFLICTIVITAT SENYORIAL AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA 1771-1799

RAMON ARNABAT I MATA

Aquest treball recull el resultat de la investigació als arxius judicials de Vilafranca i Igualada. Pretenem analitzar la conflictivitat senyorial de finals del segle XVIII al Penedès, entenent que això pot ajudar a comprendre millor aquest període.

L'anàlisi es fa des de diferents vessants: cronològica, tipològica, social... per tal de facilitar una idea global sobre aquesta i la seva incidència en la societat de finals del XVIII.

APUNTS SOBRE LA CONFLICTIVITAT SENYORIAL AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA 1771-1799

L'anàlisi de la conflictivitat senyorial ens ha d'ajudar a conèixer millor la societat del corregiment a finals del XVIII. Conflictivitat que fa referència a les institucions senyorials, és a dir, a tots aquells aspectes de la vida social, econòmica i cultural que es caracteritzen per la preeminència de la figura del senyor com a detentor de diversos drets i privilegis de caire econòmic o de caire jurídic-administratiu.

La documentació judicial (tant processos com registres) ha permès de constatar l'existència de plets entre senyors i particulars, que són la base d'aquest treball. El reduït marc geogràfic d'anàlisi ens ha d'ajudar a aprofundir més en la conflictivitat senyorial, sobretot a l'hora d'analitzar els protagonistes socials, la tipologia, les relacions entre la conflictivitat i els graus de desenvolupament econòmic; però alhora ens ha de permetre comparar els nostres resultats amb els d'altres investigacions sobre aquesta conflictivitat. Pel que fa al període, cal dir que es tracta, tan sols, d'una primera aproximació, que ha d'ampliar-se cronològicament, com a mínim des de mitjans del segle XVIII fins a la guerra del francès ⁽¹⁾.

LA FONT DOCUMENTAL UTILITZADA

Han estat els fons de l'Arxiu Judicial de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès (AJ-AHCVP), concretament la secció precessos del segle XVIII (P.XVIII), i l'Arxiu Judicial de l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AJ-AHCI), i dins d'aquests totes les caixes que abasten els anys de l'estudi.

La utilització d'una font de caire judicial és justificada pel fet que aquests arxius són un dels millors registres que tenim, per aquest període, de la conflictivitat de qualsevol tipus. Però no es tracta tan sols de registres, sinó que, a més, ens ofereix una rica informació que ens permet d'apropar-nos fins al detall de la conflictivitat: conèixer els noms dels protagonistes, les seves professions, els arguments que utilitzen i les justificacions que addueixen, conèixer el desenvolupament del conflicte amb tot detall, concretar la seva tipologia i veure les relacions entre diferents conflictes. En definitiva, ens permet de concretar i, alhora, aprofundir molt més en aquesta problemàtica. Aquests arxius es conserven íntegrament, i abasten tot el corregiment, ja que Vilafranca fou la seu de la cúria del corregidor i d'un tinent de corregidor, i Igualada fou la seu de l'altre tinent de corregidor. Estem, doncs, davant d'una font en certa mida centralitzada i d'abast corregimental.

La documentació que hi trobem procedeix dels processos judicials en els quals intervé el corregidor o el tinent de corregidor, que era qui, normalment, s'encarregava de les tasques de justícia. També he localitzat processos judicials que es dugueren a terme en les cúries dels batlles (tant reials com senyorials), així com alguns relacionats amb les cúries senyorials, si bé en aquests dos darrers casos és difícil d'establir-ne la representativitat.⁽²⁾

Dins l'administració de justícia⁽³⁾ els batlles dels pobles eren els encarregats d'administrar justícia en el seu municipi, segons establia el decret de Nova Planta, i eren el primer graó de la cadena judicial (tant si eren de jurisdicció senyorial com reial). El segon graó eren els corregidors, que sovint delegaven aquestes funcions, com he dit, en els tinents de corregidor (o alcaldes majors), tot i que mantenien el privilegi de dictar la sentència, si volien.

Una primera observació que hem de fer a aquesta font és que només recull els conflictes que esdevenen procés judicial, marginant per

tant els conflictes que no arriben a instal·lar-se en aquest àmbit, perquè restin en queixes. Malgrat tot, sembla previsible que bona part dels conflictes, sobretot els més importants, esdevinguin, en un moment o altre, procés judicial, ja que la via dels plets fou una de les més utilitzades en aquest tipus de conflicte almenys fins el 1808.

Una altra observació a fer és que, possiblement, el fons consultat no recullí tota la conflictivitat que esdevé procés, ja que funcionaven paral·lelament les cúries senyorials, les cúries locals (senyorials i reials), i la Reial Audiència. Recordem però que, com hem dit, en aquest fons he localitzat diversos processos que s'havien vist en cúries locals, cúries senyorials i d'altres que prèviament o posteriorment havien passat per la Reial Audiència.

Una última observació, potser la més important i que ens estalviarem de repetir al llarg del text, és la que les conclusions que aquest treball aporta, així com les hipòtesis que formula, s'han d'entendre com a una primera aproximació, pels problemes que pot representar la font documental consultada, sobretot tenint en compte que la zona de reialenc representava una quarta part del corregiment (vegeu la columna E del quadre 5)⁽⁴⁾. I, alhora, s'han d'entendre referides, únicament i exclusivament, al corregiment de Vilafranca en el període 1771-1799.

EL MARC D'ANÀLISI I LA FONT DOCUMENTAL

El corregiment de Vilafranca⁽⁵⁾ abastava el que avui són les comarques de l'Alt i Baix Penedès, el Garraf (excepte una zona costera), la meitat de l'Anoia, i pobles del Tarragonès, Alt Camp i Conca de Barberà. Aquest corregiment englobava 116 nuclis de població amb un total de 52.910 habitants, i tenia una extensió de 1.861 km², aproximadament. La població havia crescut, de 1719 a 1787, un 225,76%⁽⁶⁾. Pel que fa a la jurisdicció: el 74,2% dels nuclis de població, el 66,9% dels habitants i el 80,6% del territori estaven sota jurisdicció senyorial; el 22,4%, 29,7% i 17,1%, respectivament, estaven sota jurisdicció reial; i la resta eren de jurisdicció compartida.

A finals del XVIII,⁽⁷⁾ la principal activitat productiva del corregiment continuava essent l'agricultura, i els conreus més importants eren els cereals, destacant el mestall i el blat⁽⁸⁾, i la vinya que, al llarg del segle, i sobretot, a partir del darrer terç, es va estendre extraordinàriament, a costa, en part, dels cereals, però també dels boscos. Mangueren la

seva presència les oliveres (sobretot a la zona del Baix Penedès), els llegums i les faves, així com el cànem i el regadiu, en algunes zones molt concretes del corregiment. Les activitats industrials més importants eren les relacionades amb el vi: les fàbriques d'aiguardent⁹, i amb el tèxtil, tot i que aquest sector va anar perdent força en el corregiment. A destacar també l'activitat paperera a les conques de l'Anoia i del Riudebitlles.

Senyalem, finalment que, a nivell social, s'havia anat consolidant al voltant del comerç vinícola, una burgesia comercial, i, alhora, una pagesia benestant (emfiteuta o propietària), com a sectors socials en ascens. Junt a aquest continuava tenint força el sector dels artesans i menestrals, i de les professions liberals (els anomenats «doctors»). També va anar estenent-se una pagesia pobra, amb terra pròpia o sense, formada per petits propietaris, parcers, rabassers i jornalers.

CONFLICTIVITAT SENYORIAL I CONFLICTIVITAT TOTAL

Hi ha un aspecte de la conflictivitat senyorial que fins ara no s'ha analitzat en alguns treballs que hi ha sobre el tema: la relació entre els conflictes senyorials i el total de conflictes. La font consultada i l'àmbit reduït de la investigació m'ha permès d'afrontar aquesta qüestió. Considero que és un aspecte prou important i que ens ha d'ajudar a valorar la importància d'aquesta conflictivitat dins la conflictivitat social, ja que pocs conflictes senyorials no són sinònim de poc percentatge dins del total, ja que aquest depèn dels conflictes totals, de la mateixa manera que molts conflictes senyorials no són sinònim del contrari.

En total he localitzat 470 processos judicials, al llarg del període de l'estudi. D'aquests, 90 fan referència a conflictes senyorials, és a dir, un 19,1% (vegeu el quadre 1). Si fem una mitjana anual de tot el període, el total de conflictes seria de 16,2, i el de conflictes senyorials de 3'1 (3 sobre drets econòmics, i 0'1 sobre drets jurisdiccionals).⁽¹⁰⁾

Aquest percentatge mig pel conjunt del període varia en els diversos talls que he realitzat d'aquest. Així els moments en què la conflictivitat senyorial representa un percentatge superior a la mitjana són els de 1777-82 (21,3% del total de conflictes), 1783-88 (22,8%) i 1795-99 (35,8) que representa el màxim d'aquest període. Cal tenir present que el 72% d'aquests conflictes són de caire individual, i només el 28%, de caire col·lectiu.

QUADRE 1

CRONOLOGIA DE LA CONFLICTIVITAT SENYORIAL I LA CONFLICTIVITAT TOTAL AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA 1771-1799 (*)

Períodes	tipus conflictes senyorials					total conflictes		
	A	%A	B	%B	C(A+B)	%C	D	E(%C/D)
1771-76	8	9,3	0	0,0	8	8,9	54	14,8
1777-82	13	15,1	0	0,0	13	14,4	61	21,3
1783-88	16	18,6	3	75,0	19	21,1	70	22,8
1789-94	17	19,8	0	0,0	17	18,9	93	18,3
1795-99	32	37,2	1	25,0	33	36,7	92	35,8
Totals	86	100,0	4	100,0	90	100,0	470	19,1
mitjana anual	3,0		0,1		3,1		16,2	

A = conflictes drets econòmics

B = conflictes drets jurisdiccionals

C = total conflictes senyorials

D = totalitat de conflictes, de tot tipus, localitzats

E = conflictes senyorials sobre el total de conflictes

(*) Elaboració pròpia, a partir del fons de l'Arxiu Judicial de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès, secció processos del segle XVIII (AJ-AHCVP), i de l'Arxiu Judicial de l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AJ-AHCI).

Què podem concloure d'aquestes dades? Doncs que la conflictivitat senyorial representa un percentatge a considerar, però en cap cas el més important dins del conjunt de conflictivitat, i aquesta importància és relativitza, encara més, si ens referim al conjunt de la societat, ja que, difícilment afectaria, de forma directa, més de dues famílies de cada cent.

Avala això la teoria d'un règim senyorial amb poca força a finals del XVIII? O bé és una mostra de la seva vitalitat, ja que manté no sols la

dominació sinó també una part important de l'hegemonia social? Evidentment no és aquest article el marc per solucionar aquest tema, i ho deixarem, per tant, en un interrogant.

TIPOLOGIA

He subdividit els conflictes senyorials localitzats en dos grans grups. Un grup es refereix a conflictes relacionats amb els drets econòmics, i l'altre als conflictes sobre drets jurisdiccionals. Dins els conflictes sobre drets econòmics, hi ha un subgrup molt important que són els relacionats amb els drets dominicals sobre la terra: domini directe, censos i lluïssimes,⁽¹¹⁾ altres prestacions, delme, i arrendament de drets senyorials; i dins de l'altre subgrup, hi ha conflictes sobre el domini exclusiu i sobre els béns del comú. Els conflictes sobre drets jurisdiccionals se centren fonamentalment en l'elecció de càrrecs del comú.⁽¹²⁾

El primer que cal destacar respecte de la tipologia de la conflictivitat senyorial al corregiment de Vilafranca, pel període estudiat, és el predomini absolut dels conflictes sobre drets econòmics, que representen el 95,6% del total, enfront dels drets jurisdiccionals que només representen el 4,4% (vegeu el quadre 2).

Dins els conflictes sobre drets econòmics destaquen els que fan referència al domini directe (46,5% dels econòmics i 44,4% del total). El reconeixement o no del domini directe és l'eix vertebrador d'aquesta conflictivitat. Així trobem conflictes sobre disputes pel domini directe sobre una peça de terra, desnonaments per part dels senyors directes dels propietaris útils, i capbrevacions, en les quals el senyor demanava que el propietari útil fos «condenado en haver de reconocer, y cabrear, en alodio y dominio directo de... las mencionadas piezas de tierra... bajo los respectivos censos de... Y así mismo todas las demás propiedades que tenga y posea en alodio y dominio directo del mismo, pagar a este las pensiones de censos vencidos y no satisfechos, junto con los que en adelante venceran, y así mismo los laudemios adecuados y los daños y costas causados...».⁽¹³⁾ Un dels conflictes més importants d'aquests tipus tingué lloc a Orpí, l'any 1772, quan, la major part dels pagesos es negaran a revisar les seves capbrevacions, com volia la marquesa de Dosaguas.⁽¹⁴⁾

QUADRE 2

TIPOLOGIA DE LA CONFLICTIVITAT SENYORIAL AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA 1771-1799 (*)

Conflictes sobre Drets econòmics	Núm.	%sobre econòmics	%sobre total
Domini directe	40	46,5	44,4
Censos i lluïsmes	19	22,1	21,2
Altres prestacions	3	3,5	3,3
Delme i primícia	6	7,0	6,6
Arrendaments drets senyoriais	1	1,2	1,1
Domini exclusiu	8	9,3	9,0
Béns del comú	9	10,4	10,0
Total parcial	86	100,0	95,6
Conflictes sobre jurisdicció	Núm	%sobre econòmics	%sobre total
Nomenament càrrecs	3	75,0	3,3
Altres	1	25,0	1,1
Total Parcial	4	100,0	4,4
Nombre total de conflictes	90		100,0

(*) Elaboració a partir dels fons de l'AJAHCVP i AJ-AHCI.

També són importants els relacionats amb el domini directe, com els censos i lluïsmes (bàsicament la negativa a pagar-los, o a pagar les quantitats exigides). Pel que fa als lluïsmes, són una font de conflictes continus, dins dels quals destaca la pretensió, a tota la Conca d'Odena

(a finals del XVIII), de cobrar lluíisme pels establiments a rabassa morta.⁽¹⁵⁾ Pel que fa a les altres prestacions són representades exclusivament per la negativa a pagar per l'anomenat dret de castania. Aquest dret en què «los compradores de las casas en esta villa (Vilafranca) deben pagar los derechos dominicales, o alodiales a los tres senyores caslanes, a razón de nueve dineros por libra, dividido por iguales partes entre los tres».⁽¹⁶⁾

Cal destacar també els conflictes sobre delmes (7% dels econòmics i 6,6% del total) que són, tant de caire individual com col·lectiu, i que sovint enfrontaren diferents perceptors o arrendataris entre ells. Però els conflictes més importants foren els generats per la pretensió de cobrar delmes de productes que fins ara no es cobraven (carnalatge, i farraginal, per exemple), i que enfrontaren col·lectius de pagesos amb els senyors. El conflicte més important tingué lloc a Castellví de la Marca, l'any 1778, quan el marquès d'Alfarràs exigí el delme de carnatatge als pagesos que tenien bestia en aquell terme i aquests s'oposaren a pagar-lo al·legant que havien de pagar delme dels grans, la vinya, els alis i el cànem, però que «Todo el término de Castellví se hallaba de tiempo inmemorial y antiquísimo en la quieta y pacífica posesión de la libertad de pagar diezmo de carnalaje».⁽¹⁷⁾

Altres conflictes importants sobre drets econòmics són els referents a domini exclusiu (9,3% i 9%), que són de tipus individual i col·lectiu. El tema central de discussió era l'ús de les aigües. Geogràficament, aquesta conflictivitat estava centrada a les conques del Riudebittles i de l'Anoia, on les aigües de les rieres són vitals per a l'economia local, ja que hi ha un gran nombre de molins fariners, de paper i forges.⁽¹⁸⁾ I, finalment, senyalem que als conflictes sobre els béns del comú (10,4% i 10%), trobarem una conflictivitat de caire col·lectiu que enfrontà els ajuntaments amb els propietaris útils i alodials. Aquesta conflictivitat estava centrada en els drets de llenyejar i pasturar, ja que s'estava produint un procés de privatització, amb el suport de la Reial Audiència, de béns que, fins llavors, havien estat d'ús comunal. Com exemple, el llarg plet que enfrontarà el comú de Sitges amb alguns senyors i particulars, pels drets de llenyejar i pasturar, ja que aquests havien obtingut de la Reial Audiència un ban prohibint aquests usos comunals, «mandamos a todas y cualesquiera personas..., que en adelante no se atrevan... a hacer entrar ningún género de ganado en los citados mansos y tierras, ...ni hurtar árboles, sus renuevos, y leña de los bosques de estos mansos y tierras, hurtar

estiercol, bellotas, frutas, trigo, legumbres así en grano como en paga, ni otras qualesquiera especie de frutos, desviar o usurpar sus aguas, arrancar piedras bajo la pena de tres libras si fuere de día y duplicado siendo de noche,..., ni pasar de día ni de noche a pie ni a caballo...». ⁽¹⁹⁾

Pel que fa als conflictes jurisdiccional, un cop esmentada la poca importància dins del conjunt, cal destacar la preeminència dels conflictes per nomenaments de càrrecs del comú, que representen un 75% dels jurisdiccional, però tan sols un 6% del total. Aquests conflictes enfrontaren els regidors i col·lectius de veïns amb els senyors que anomenaven al seu gust els batlles. Una població especialment conflictiva en aquest aspecte fou Vila-rodonà, ja que el senyor jurisdiccional, el bisbe de Barcelona, nomenava el batlle sense fer cas de la terna presentada pels regidors cessants. ⁽²⁰⁾

La preeminència dels conflictes sobre drets econòmics pot ser a causa del fet que ara d'aquestes institucions d'on els senyors, a finals del XVIII, extreien la major part de llurs rendes i, per tant, eren les que més enèrgicament defensaven. Però no podem oblidar que la jurisdicció era un element important dins el marc senyorial, ja que era la que, en última instància, permetia de mantenir les posicions econòmiques avantatjoses per als senyors. El domini o control del poder local (tot i que mediatitzat, relativament, pel monarca a finals del XVIII), era vital per mantenir la coerció extraeconòmica que assegurava les rendes que percebien els senyors. ⁽²¹⁾

Tant un tipus com l'altre de conflictivitat semblen discórrer per camins legals, mitjançant plets. Tot i que aquests plets s'iniciïn, pel que fa als drets econòmics, després que una de les parts ha infringit (resistència passiva dels qui tenen el domini útil, sobretot, negant-se a capbrevar a favor del senyor) o, més ben dit, que l'altra part creu que ha infringit algun dret, deixant de pagar els delmes, els censos, o diferents drets, o bé quan una part exigeix drets que no es cobraven des de molt temps enrera o no s'havien cobrat mai, com l'exemple dels delmes de carnalatge, explicats més amunt (reacció senyorial?).

Aquesta conflictivitat, com hem pogut veure, és molt variada i, majoritàriament, de caire individual, tot i que certs tipus tinguin més importància que d'altres. A més, afecta, en tots els casos estudiats en





Vegueria de Vilafranca. Fragment del mapa del Principat de Catalunya, dibuixat per Josep Aparici, que el dedicà a Felip V el 1720, segons l'edició del 1769.

(Handwritten signature)

aquest treball, un aspecte concret del domini senyorial. No hi ha oposició global al sistema senyorial, almenys en aquest corregiment i en aquest període.

CRONOLOGIA

Hi ha una tendència dels conflictes senyorials a incrementar-se al llarg del període que estudiem (vegeu el quadre 1, columnes C i E). Creixement de la conflictivitat (1771-1782), estabilització d'una alta conflictivitat (1782-1794), i ascens brusc (1795-99), semblen ésser les fases de l'evolució de la conflictivitat senyorial.

Entre les causes d'aquest increment de la conflictivitat senyorial, crec que cal considerar la davallada de l'ingrés senyorial real provinent de l'arrendament d'aquests drets. Això que ha estat senyalat, arreu de Catalunya, per Jaume Torras,⁽²²⁾ ho podem comprovar pel que fa a aquest corregiment, així com les rendes senyorials reals provinents de l'arrendament de drets senyorials (vegeu el quadre 3), que incideix en el corregiment de Vilafranca, davallen, passant d'un índex 100 (el període 1777-82), al 76 (1795-99); mentre que la conflictivitat senyorial, pel que fa al nombre absolut de conflictes, passa d'un índex 100 a un 254, i pel que fa al percentatge dins el total de conflictes, passa de 100 a 163, pel mateix període (vegeu el quadre 3 columnes A i B). Sembla, doncs, que podem establir una relació (que caldria confirmar amb estudis més aprofundits), entre una davallada dels ingressos senyorials reals (deflectats al preu del gra a Barcelona, i provinents de l'arrendament d'aquests drets) i un increment de la conflictivitat senyorial, pel que fa al corregiment de Vilafranca. Per Catalunya, Antoni Segura arriba a unes conclusions semblants.⁽²³⁾

Pel que fa a la cronologia dels diferents tipus de conflictivitat senyorial, podem concloure el següent:

- Respecte dels conflictes sobre drets econòmics, trobem la mateixa tònica que l'assenyalada per la conflictivitat senyorial en el seu conjunt, ja que aquells són la part més important del conjunt.

- Quant als conflictes sobre drets jurisdiccionals, i obviat la poca representativitat en el conjunt (només representen el 8%), podem apre-

ciar com el període 1783-88 és el més important, amb el 75% del conjunt de conflictes d'aquest tipus.

QUADRE 3

CONFLICTIVITAT I INGRÉS SENYORIAL 1771-1799

Valors índex, base 100 = 1777-82

Període	Ingressos reals ⁽¹⁾	Conflictivitat senyorial ⁽²⁾	
		A	B
1771-76	92	61	69
1777-82	100	100	100
1783-88	86	146	100
1789-94	83	131	86
1795-99	76	254	163

(1) Ens referim als ingressos deflactats al preu del blat a Barcelona, per la qual cosa he utilitzat la sèrie que ofereix Pierre Vilar a Catalunya dins *l'Espanya Moderna*, vol III, pàg. 378, Barcelona 1986.

Aquest índex correspon a la mitjana aritmètica dels índex deflactats corresponents als següents ingressos senyorials (tots ells provinents de l'arrendament d'aquests drets):

-Ingressos senyorials del rei a Vilafranca, «Arriendo de las rentas reales de la villa y término de Vilafranca», que comprèn censos, meitat de lluïsmes ivendes i drets de mesura al mercat (Vilar, assenyala que són molt febles, però que la massa ha degut augmentar considerablement al llarg del segle), dins P.VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol III, pàgs. 518-519, Barcelona 1986.

-Ingressos senyorials del duc de Medinaceli, corresponents a la baronia de la Conca d'Odena (arrendament de delmes, quisties, tasca i censos als diferents pobles i termes de la baronia —estaven exclosos de l'arrendament drets substancials, entre ells els censos dels establiments d'aigües per molins de farina i paper—). I els ingressos provinents de Miralles, Rocamora i Sant Magi (arrendament de la part de fruits de tres masies establertes per 200 lliures, —excloses de l'arrendament des de 1790— i del delme). Ambdues sèries dins M. CAMINAL i altres, «El moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya, 1770-1835», dins *Recerques*, núm. 8, pàgs. 67-70, Barcelona 1978.

-Ingressos senyorials de l'ordre de Sant Joan de Jerusalem i Vallmoli (arrendament de censos, delmes i altres drets), dins M. DURAN, «L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)», dins *Recerques*, núm. 17, pàgs 37-39. Barcelona 1985.

-Ingressos de la marquesa de Dosaguas que percep per l'arrendament dels drets dominicals dels municipis de Montbui i Vilanova del Camí, sèrie elaborada a partir de la informació localitzada a l'AJVP, P. XVIII, caixa LII.

-Ingressos senyorials de la rectoria de Mediona i Priorat de Sant Quintí que rep la catedral de Barcelona per l'arrendament dels drets alodials i del lluïisme. Aquesta sèrie m'ha estat facilitada per Jordi VIDAL i PLA, i per la consulta (que els autors m'han ofert) del treball de curs inèdit *Evolución de la contabilidad de una institución eclesiástica: la Catedral de Barcelona en el siglo XVIII*, Barcelona 1978-79, i del que són autors. F. MUÑOZ PRADAS, J. VIDAL PLA i K. MITSUHASHI.

(2) Elaboració a partir de la mitjana aritmètica de cada període, del quadre 1.

Columna A: total de conflictes senyorials (columna C del quadre 1)

Columna B: percentatge de conflictes senyorials sobre el total (columna E del quadre 1)

DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA

La conflictivitat senyorial se centra, fonamentalment, en la depressió interior del corregiment i als voltants d'Igualada. Sembla com si les dues viles exercissin com a pols conflictius, estenent cercles de conflictivitat al seu voltant. Però aquesta zona, malgrat la seva homogeneïtat geogràfica, no té homogeneïtat social ni econòmica, ja que inclou tant pobles on l'activitat econòmica és bàsicament la producció pel consum, com pobles on bona part de l'activitat econòmica és la producció per l'intercanvi.

Assenyallem en primer lloc que la conflictivitat senyorial abasta 30 pobles (vegeu quadre 4), cosa que representa el 25,9% dels pobles del corregiment, i dona una mitjana de 3 conflictes per poble que en té (vegeu el quadre 5, columna C/D). Si relacionem el total de conflictes amb el total de pobles tindrem 0,8 conflictes per poble (quadre 5, columna C/E). Aquí tenim una altra mesura de la incidència d'aquesta conflictivitat, i de nou tornem a dir l'anterior, una conflictivitat important, que es dona a una cinquena part del corregiment, però, possiblement, no la més important.

La importància social d'aquesta conflictivitat es veu augmentada, si enlloc dels pobles ens referim als habitants dels pobles afectats, ja que aquests són la meitat del total. O si ens referim a l'extensió dels pobles afectats que representen el 37%. Malgrat tot, recordem, un cop més, que es tracta d'una conflictivitat, majoritàriament, de caire individual.

Si baixem al detall de cada poble, constatem que els més conflictius

són Igualada amb 19 conflictes, Vilafranca amb 9, i Sant Martí amb 7. Els dos primers amb forta presència d'activitats artesanals, menestrals, comercials i manufactureres, i amb una agricultura dedicada, en bona part, a la comercialització; i en els quals la menestralia, els comerciants i els «doctors» controlen un percentatge important de la terra del seu «hinterland». Pel que fa al tercer, la pagesia benestant domina, tant a nivell de poder local com de la terra. Trobem, doncs, que els pobles amb més conflictes pertanyen a unes zones amb important desenvolupament econòmic, i amb uns sectors socials que es beneficiaren d'aquest, i que s'enfrontaren, puntualment (recordem-ho), a determinades pràctiques dels senyors.

Després hi ha cinc pobles (vegeu el quadre 4), que tenen una conflictivitat alta, per sobre de la mitjana. Aquests pobles tenen dues situacions econòmico-socials diferents. Per una part, la Bisbal, Castellví, Vilanova del Camí i Montbui són pobles amb una gran extensió de territori i on l'agricultura era l'activitat principal, una agricultura, en part comercialitzada i en part d'autoconsum, i amb una pagesia benestant que dominava el poder local i l'economia. Pel que fa a Sant Quintí, la situació era diferent. Aquí, malgrat que l'agricultura era important, ho era també la producció manufacturera, a base de molins de paper i farina, i de les fàbriques de draps. Les disputes pel control de l'aigua enfrontaran sectors que controlen aquesta activitat (pagesia benestant, comerciants i certs sectors de la menestralia), entre ells i amb els senyors.

La resta dels conflictes és força dispersa i agafa des de poblacions amb gran activitat comercial, com Sitges (2 conflictes), o manufacturera, com Sant Pere de Riudebitlles (2 conflictes), a pobles marcadament agrícoles i de producció, bàsicament, pel consum, com Salomó, Odena, Orpí i Sant Pau d'Ordal, tots ells amb un conflicte.

Podem constatar, doncs, una certa concentració de la conflictivitat senyorial, ja que els pobles amb més conflictes (de 19 a 4) sumen el 50% d'aquests, i en aquests llocs podem apreciar, clarament, un enfrontament puntual, això sí, entre els sectors de les classes benestants no senyorials, que han crescut al voltant dels canvis que s'han produït a les economies d'aquests pobles, ja sigui amb l'activitat industrial, comercial, o d'una agricultura comercialitzada, amb els detentors dels drets senyorials. Tot i que cal relativitzar aquesta apreciació, ja que, alhora, sectors d'aquelles classes es beneficiaven, mitjançant l'arrendament, dels drets senyorials. A més, hi ha pobles que també havien sofert canvis, i tot i així

no registren conflictivitat d'aquest tipus, per exemple el Vendrell i Sant Pere de Ribes.

QUADRE 4

DISTRIBUCIÓ PER POBLES DE LA CONFLICTIVITAT SENYORIAL AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA 1771-1799 (*)

nombre de conflictes	pobles que en tenen	%sobre pobles que en tenen	%total pobles	total conflict.	%sobre conflict.
19	1	3,3	0,9	19	21,1
9	1	3,3	0,9	9	10,0
7	1	3,3	0,9	7	7,8
5	2	6,7	1,7	10	11,1
3	3	10,0	2,6	9	10,0
4	3	10,0	2,6	12	13,3
2	5	16,7	4,3	10	11,1
1	14	46,7	12,0	14	15,6
subtotal	30	100,0	25,9	90	100,0
0	86	-	74,1	-	-

(*) Elaboració a partir de l'AJ-AHCVP i AJ-AHCi

CONFLICTIVITAT I JURISDICCIO

Un altre tema a considerar és la distribució de la conflictivitat senyorial amb relació a les diferents jurisdiccions (vegeu el quadre 5). Pel que fa al nombre de pobles que registren conflictes senyorials, un 50% són de jurisdicció senyorial, un 40% són de reialenc, i el 10% restant són de jurisdicció compartida. Si en lloc del nombre de pobles ens fixem (columna C del quadre 5) en els conflictes que es donen a cada jurisdicció veurem que el 43% es donen en pobles de senyoriu i el mateix percentatge a pobles de reialenc i el 4% restant a pobles de jurisdicció compartida.

Conflictivitat, doncs, repartida a les diferents jurisdiccions, pel que fa a percentatges nominals. Però si aprofundim una mica més podem

apreciar que la conflictivitat (referida al nombre de conflictes), afecta, sobretot, els pobles de reialenc (43%), els pobles de jurisdicció senyorial secular (35%), i els pobles de jurisdicció senyorial eclesiàstica secular (12%). Sorprén la no localització de cap conflicte als pobles de jurisdicció d'abadenc i la localització de molts conflictes als de jurisdicció compartida i dels ordres militars (tenen tants conflictes com pobles sota llur jurisdicció).⁽²⁴⁾

Podem concloure, si més no provisionalment, que les poblacions més afectades (tant pel nombre de pobles absoluts -12- com relatiu -46%- , així com ple nombre de conflictes absoluts -43-), són les de reialenc. A aquestes segueixen les de jurisdicció senyorial secular (tant per nombre de pobles -11-, com per nombre absolut de conflictes -31-). Després trobem les de jurisdicció senyorial eclesiàstica secular.

Pel que fa a la intensitat (em refereixo als conflictes per poble), pel que fa als pobles afectats, són els de reialenc els més afectats, amb 4,1 conflicte per poble, i, pel que fa al conjunt de pobles d'una determinada jurisdicció, els més afectats són, també, els de reialenc amb 1,6 conflictes per poble.

Una possible hipòtesi explicativa de la importància dels conflictes senyorials en zones de reialenc, crec que està relacionada amb el fet que la major part de conflictes localitzats són sobre drets econòmics i en aquestes zones podien estar més qüestionades determinades aplicacions d'aquest conjunt de drets senyorials, tant a nivell ideològic, ja que, en no exercir jurisdicció el senyor, es podia fer menys acceptable que tingués drets sobre la terra, com a nivell pràctic ja que, en no tenir jurisdicció el senyor, podien veure amb més possibilitat d'èxit la resistència passiva al pagament d'aquest tipus de drets. Però no podem oblidar que el 48% dels conflictes es donen en pobles de jurisdicció senyorial.

QUADRE 5

CONFLICTIVITAT SENYORIAL I JURISDICCIO AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA 1771-1799 (*)

Jurisdicció	pobles afectats		tipus de conflictes				jurisdicció i conflictes					
	D	%D	A	%A	B	%B	C(A+B)	%C	E	%D/E	C/D	C/E
Senyorial sec.	11	37	30	35	1	25	31	35	50	22	2,8	0,6
Senyorial ecles.	3	10	9	10	2	50	11	12	15	20	3,7	0,7
Senyorial abad.	0	0	0	0	0	0	0	0	20	0	0,0	0,0
Ordes militars	1	3	1	1	0	0	1	1	1	100	1,0	1,0
Subtotal seny	15	50	40	46	3	75	43	48	86	17	2,9	0,3
Compartida	3	10	4	5	0	0	4	4	4	75	1,3	1,0
Reialenc	12	40	42	49	1	25	43	48	26	46	4,1	1,6
Total	30	100	86	100	4	100	90	100	116	26	3,0	0,8

Notes: A: conflictes sobre drets econòmics

B: conflictes sobre drets jurisdiccionals

C: total de conflictes senyorials

D: nombre de pobles afectats

E: pobles que tenen aquella jurisdicció

(*) Elaboració pròpia a partir de l'AJ-AHCVP i AJ-AHCI.

BASE SOCIAL

Els conflictes relacionats amb la recepció de drets pel domini de la terra són, com he dit, majoritàriament, de caire individual, i enfrontaven, els senyors eminents o alodials, amb els qui ostentaven el domini útil. Per part dels qui ostentaven el domini directe, trobem des de membres de la noblesa local (pocs), a membres de l'alta noblesa (com el marquès de la Manresana, i el d'Alfarràs, i el duc de Cardona); però els qui intervenien, també sovint, eren els senyors eclesiàstics (concretament del clergat secular, bé individualment, bé com a membres d'alguna institució eclesiàstica, com la mitra de Barcelona). Pel que fa als que tenien el domini útil, són representats per sectors de la pagesia benestant o mitjana als pobles, i per sectors de la menestralia, l'artesanat, i dels doctors, a les viles, sense oblidar que també hi trobem pagesia benestant.

Quant als conflictes relacionats amb els delmes, la conflictivitat és majoritàriament de caire col·lectiu, i enfrontava grups de pagesos que tenien el domini útil amb els recaptadors de delmes. O, àdhuc, a aquests darrers entre sí. Diferents sectors de la pagesia en són protagonistes. En uns casos són pagesos benestants, en d'altres pagesia mitjana i fins i tot petita. Però també trobem pagesos (aquí només de la pagesia benestant), a l'altre cantó del conflicte, ja que no sols intervenen institucions eclesiàstiques sinó també noblesa laica, i, sobretot, membres de la pagesia i artesanat que són arrendadors o subarrendadors, del delme o de la casa major delmeira.

La conflictivitat per domini exclusiu és més variada, tal com hem dit, i engloba tant conflictes individuals com col·lectius. Conflictes en els quals intervenen particulars amb domini útil, senyors, i ajuntaments, i es fa, doncs, molt difícil clarificar els bàndols.

Pel que fa als béns del comú, la conflictivitat és exclusivament de caire col·lectiu, enfrontant sempre els mateixos sectors, a un costat els ajuntaments (que, recordem-ho, representen determinats sectors de les classes dominants, depenent del lloc, a un o altre, però que ara també han inclòs ja representants de més sectors dels pobles, amb els síndics i diputats del comú), i a l'altra trobem tant senyors territorials, com senyors alodials, o bé sectors que tenen la propietat plena (molt pocs, sobretot, sectors de la burgesia vilatana, i pagesia benestant).

Per últim, els conflictes sobre nomenaments de càrrecs del comú, enfronta els senyors jurisdiccionals, amb els sectors de la pagesia

benestant, en els pobles (que són els casos localitzats). La lluita pel control del poder local sembla estar al rerefons d'aquesta conflictivitat.

Malgrat que les línies no estiguin massa clares, mai no ho estan a nivell històric i menys en períodes de canvis, com ho és el de finals del XVIII, sí que, amb el que portem dit, es poden fer unes reflexions sobre la base social de la conflictivitat senyorial: aquesta conflictivitat enfrontà per un costat els qui tenien drets senyorials (membres de la noblesa en més de 50% dels conflictes, i de l'estament eclesiàstic en un 30% dels conflictes), i els qui se'n beneficien d'alguna manera, però que pertanyien a altres grups socials (arrendataris d'aquests drets, o que hi havien accedit per compra, en un 15% dels conflictes). Per l'altre costat, els qui els sofrien, però més concretament amb els sectors alts d'aquests, és a dir, pagesia benestant i mitjana (en el 60% dels conflictes), i diverses classes urbanes (menestralia i artesanat, en un 30% dels conflictes, i «doctors», comerciants i algun fabricant en el 10% restant), i que generalment eren els qui tenien la major part del domini útil de les terres que conreaven, o que feien conrear per mitjà d'altri.

Però, repetim-ho, un cop més, no hi ha un enfrontament de classe contra classe, entre d'altres coses perquè les classes socials en aquest període se superposen. A més, l'enfrontament no és tant a l'entorn dels drets com de determinades aplicacions a les quals els ostentadors del domini útil, intenten oposar-hi una resistència passiva, deixant de pagar-los, reduint les quantitats, etc. Però membres d'aquests mateixos sectors s'aprofiten d'aquests drets per apropiarse d'una part de l'excedent pagès, mitjançant arrendaments i altres fórmules.⁽²⁵⁾

A MANERA DE CONCLUSIÓ

La conflictivitat senyorial (referint-nos sempre al corregiment de Vilafranca durant el període 1771-1799), dins del context de la conflictivitat total és important, però no la més important. La major part d'aquesta conflictivitat fa referència als drets econòmics, i dins d'aquests als que estan directament relacionats amb el domini directe.

Troblem, també, una concentració de la conflictivitat a un doble nivell, cronològic, amb una alta conflictivitat en el període 1783-1799; i geogràfic, ja que hi ha vuit pobles que abasten un 50% de la conflictivitat. Aquests pobles participen, majoritàriament, dels canvis que s'estan produint en les maneres de produir i viure (però cal recordar que altres

pobles que també hi participen no tenen conflictivitat senyorial o la tenen més baixa).

Les poblacions de reialenc són les més afectades, proporcionalment, per la conflictivitat senyorial. A aquests li segueixen, també proporcionalment, les de jurisdicció senyorial eclesiàstica secular.

Per últim, recordem que la conflictivitat enfronta d'una banda senyors territorials o jurisdiccionals, i aquells que es beneficien directament o indirectament d'aquest conjunt de drets (posseïdors del domini directe, arrendataris de drets senyorials), com sectors de la pagesia benestant, dels comerciants, i de l'artesanat. I, per l'altra banda, trobem, sobretot els qui posseeixen el domini útil, pagesia benestant i certs sectors de la pagesia mitjana als pobles, i pagesia benestant, sectors de l'artesanat i menestralia, i «doctors» a les viles i llurs rodalies. Però, com podem observar, no es tracta d'un enfrontament frontal, ni molt menys de classe contra classe.

NOTES

- (1) Actualment estic complementant aquest estudi amb l'ampliació del període 1750-1808 i, alhora, amb una ampliació de la font documental, ja que estic incorporant l'anàlisi de les diferents cùries dels batlles del corregiment, tant reials com senyorials. El proper pas serà la consulta d'una cort baronial.
- (2) Per pal·liar això actualment estic treballant amb la documentació de les cùries dels batlles.
- (3) Per a aquesta temàtica cal consultar JOAN MERCADER I RIBA, *Catalunya i Felip V*, Barcelona, 1968, i JOSEP M. TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans a l'Antic Règim, 1453-1808*, Barcelona, 1983.
- (4) Malgrat tot sí que podem donar un important grau de fiabilitat a la font, ja que, a través de l'Arxiu Notarial de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès (AN-AHCVP), concretament el *Registre de Bans, Decrets i Lletres, 1788-1926*, Manual 62, Abella, hem pogut comprovar que bona part dels conflictes que, mitjançant les citacions judicials de la Reial Audiència coneixem per aquest notari, tenen el procés corresponent a l'AJ-AHCVP.
- (5) Sobre els seus orígens i el territori que abastava podeu veure JOAN MERCADER I RIBA, "Los orígenes de la planta corregimental en las comarcas del Penedès y Conca d'Òdena", dins *Actas y comunicaciones de la I Asamblea Intercomarcal de Investigadores del Penedès y Conca d'Òdena*, pp. 69-86, Martorell, 1957.
- (6) Aquestes dades s'han extret de JOSEP IGLÉSIES, *El cens de Floridablanca (1787)*, vol. 1, Barcelona, 1969.
- (7) La informació que ve a continuació s'ha extret de MANUEL BARBA I ROCA. *Respuesta*

al interrogatorio del Sr. D. Francisco de Zamora por lo concerniente al corregimiento de Vilafranca. Aquesta informació, m'ha estat possible consultar-la gràcies a PEP COLOMER, RAIMON SOLER i JORDI VALLÈS, els quals n'estan preparant una reedició.

Per a una anàlisi de l'agricultura al Penedès durant el XVIII, cal consultar, també, EMILI GIRALT I RAVENTÓS, "Evolució de l'agricultura al Penedès", dins *Actas y comunicaciones de la I Asamblea Intercomarcal de Investigadores del Penedès y Conca d'Odena*, pp. 166-176, Martorell, 1957.

- (8) REMEI VENDRELL, "Retalls d'història agrícola-social del Penedès", dins *Miscel·lània Penedesenca*, vol. V, Vilafranca, 1982.
- (9) JAUME TORRAS I ELIES, "Aguardiente y crisis rural. Sobre la coyuntura vitícola, 1793-1832", dins *Historia agraria de la España contemporánea*, A. GARCIA SANZ i R. GARRABOU, eds. vol. 1, pp. 151-171, Barcelona, 1985.
- (10) A partir d'ara parlarem de conflictes i no de processos judicials, ja que tots aquests fan referència a un o altre conflicte.
- (11) He cregut convenient distingir entre els conflictes relacionats amb el reconeixement del domini directe, dels conflictes motivats per l'impagament de censos, ja que en aquests darrers es discuteix més la quantitat a pagar que el domini directe.
- (12) Aquí cal fer esment que hi ha la possibilitat que la font consultada ens deformi el resultat, sobretot marginant conflictes jurisdiccionals que podrien veure's en d'altres cùries.
- (13) AJ-AHCVP, P. XVIII, caixa LV.
- (14) AJ-AHCI, caixa 1770-79.
- (15) AJ-AHCI, caixes 1770-79 i 1780-89.
- (16) AJ-AHCVP, P. XVIII, caixa LVII.
- (17) AJ-AHCVP, P. XVIII, caixa LVIII.
- (18) AJ-AHCVP, P. XVIII, caixa LIV.
- (19) AJ-AHCVP, P. XVIII, caixa L.
- (20) AJ-AHCVP, P. XVIII, caixa LII.
- (21) Aquí cal recordar el que he dit en parlar de la font, és a dir, la possibilitat que alguns conflictes escapessin de la font utilitzada perquè es veiessin els processos en les cùries locals, baronials, o bé, directament, a la Reial Audiència.
- (22) JAUME TORRAS I ELIES, "Sobre la renta señorial en Catalunya a fines del siglo XVIII", dins *La economía agraria en la historia de España*, VVAA, Madrid, 1979.
- (23) A. SEGURA I MAS, "L'arrendament de drets senyorials, la conflictivitat social entorn de les institucions senyorials i la propietat de la terra a Catalunya", dins *Orígens del món català contemporani*, VVAA, p. 55, Barcelona, 1986.
- (24) Recordem la reserva de la font feta a la nota 21.
- (25) La major part dels arrendataris de drets senyorials al corregiment de Vilafranca durant aquest període eren pagesos benestants i artesans i menestrals del corregiment, i comerciants del corregiment i de Barcelona. Per a una anàlisi més detallada, RAMON ARNABAT, *La conflictivitat senyorial al corregiment de Vilafranca*, Vilafranca, 1988, inèdit, pp. 29 i 30.